

Lokácia morálnych základov v priestore osobnostného modelu HEXACO

Location of moral foundations in the
space of the HEXACO personality model

Petra Lajčiaková,¹ Róbert Ďurka

¹Katedra psychológie, Filozofická fakulta, Katolícka univerzita
v Ružomberku

Psychologie a její kontexty 11 (2), 2020, 61–74
<https://doi.org/10.15452/PsyX.2021.12.0004>

Abstrakt Cieľom štúdie bolo identifikovať medzipohlavné rozdiely v morálnych základoch a osobnostných dimenziách a zároveň preskúmať prediktívnu úlohu dimenzií osobnostného modelu HEXACO v piatich morálnych základoch. Súbor zahŕňal 149 respondentov, z toho 56 mužov (37,6 %) a 93 žien (62,4 %), vo veku od 18 do 40 rokov ($M = 23,07$; $SD = 4,83$). Boli použité dva meracie nástroje: dotazník The Moral Foundations Questionnaire od Grahama a kol. (2011) na zisťovanie morálnych základov a dotazník HEXACO (Ashton & Lee, 2009) na meranie osobnostných dimenzií. Interpohlavné porovnanie ukázalo, že ženy dosiahli vyššie skóre v morálnom základe starostlivosť/ublíženie a v osobnostných dimenziách poctivosť/pokora a emocionalita. Hierarchická regresná analýza odhalila, že osobnostné dimenzie signifikantne predikujú jednotlivé morálne základy, vysvetľujúc 7,40 %–18,40 % rozptylu morálnych základov. Najlepšími prediktormi boli emocionalita a extravergia.

Kľúčové slová osobnostné dimenzie, HEXACO, morálne základy, rodové rozdiely.

Abstract In their recent taxonomy of intuitive ethics, Graham et al. (2011) proposed five moral foundations: 1) harm/care; 2) fairness/reciprocity; 3) ingroup/loyalty; 4) authority/respect, and 5) purity/sanctity. The main aim of this study was to locate these five moral foundations in the HEXACO personality model. The HEXACO model, proposed by Ashton and Lee (2001, 2007), consists of 6 dimensions of personality: honesty/humility, emotionality, extraversion, agreeableness, conscientiousness, and openness to experience.

Our aim was also to identify gender differences in moral foundations and personality dimensions. The research sample included 149 adult inhabitants of Slovakia. The mean age was 23.07 (SD = 4.83) and ranged from 18 to 40 years. Two questionnaires were utilized in this study: MFQ-30 (Graham et al., 2011) for measuring the five moral foundations and HEXACO-60 (Ashton & Lee, 2009) for measuring the six personality dimensions. A comparison of men and women showed that women scored higher in the moral foundation of harm/care, which is in line with the results of Niazi et al. (2020). According to Niazi et al. (2020) women scored higher than men also in moral foundations of fairness/reciprocity and purity/sanctity, however our results showed no gender differences in those moral foundations. Women scored higher than men also in personality dimensions of honesty/humility and emotionality, which is in line with the results of previous studies (Lee & Ashton 2004, 2006, 2018; Zášková & Dostál, 2016). Hierarchical regression analysis showed that the personality dimensions of HEXACO significantly predicted the moral foundations, explaining 7.40%–18.40% of the variance of moral foundations. Our findings do not differ significantly from the results of Međedović and Petrović (2016), who state that personality dimensions explain from 6% to 23% of moral foundations. The results of our study showed that the moral foundation of harm/care was best predicted by gender (woman), emotionality and extraversion. Fairness/reciprocity was best predicted by emotionality and extraversion, while ingroup/loyalty by emotionality, extraversion and openness to experience. The moral foundation of authority/respect was predicted by conscientiousness and emotionality and finally, purity/sanctity was best predicted by honesty/humility, emotionality and conscientiousness. Overall, the best predictors of moral foundations were personality dimensions of emotionality and extraversion. We would like to point out two interesting/surprising facts: 1) the personality dimension of honesty/humility predicts just one moral foundation (purity/sanctity) and 2) the personality dimension of agreeableness is not related to moral foundations at all. Utilizing the personality dimensions, the moral foundations can be characterized as follows: Those who care are extroverted and emotional women. Fair and loyal people are emotional and extroverted, while loyal persons are also open to experience. Authority and sanctity could be characterized by conscientiousness and emotionality, while sanctity is also honest/humble. In conclusion, this is the first study in Slovakia that aims to locate five moral foundations in the area of six dimensions of the HEXACO personality model.

Keywords personality dimensions, HEXACO, moral foundations, gender differences.

Úvod

Problematika morálky patrí medzi relevantné psychologické témy a individuálne rozdiely v morálke predstavujú kľúč k pochopeniu ľudského správania. I keď empirický výskum morálky pretrváva už takmer sto rokov (Piaget, 1932), stále neexistuje uspokojivá odpoveď na elementárnu otázku, čo je morálka (Giammarco, 2016). Najvplyvnejšou teóriou o morálke je nepochybne Kohlbergova teória morálneho vývinu (1958), ktorá až doposiaľ predstavuje dominantnú paradigmu v štúdiu morálky. V poslednom období možno sledovať značné úsilie výskumníkov, ktoré investovali do pochopenia morálneho správania v najširšom slova zmysle. Na jednej strane sa empirické výskumy orientujú na temnú triádu, ktorá súvisí s nemorálnym a asociálnym správaním. Predstavuje negatívny pól dimenzie poctivosti a pokory osobnostného modelu HEXACO zodpovednej predovšetkým za morálne prosociálne správanie (Ashton, 2017; Hilbig et al., 2015; Ashton & Lee 2007, 2009). Na druhej strane bola vyvinutá teória morálnych základov (Graham et al., 2013) s cieľom ponúknuť široký rámec pre pochopenie ľudskej morálky. I keď sa dalo očakávať postavenie morálneho základu na pozitívnom póle dimenzie čestnosti a skromnosti, iba minimum empirických štúdií (Abbasi-Asl & Hashemi, 2019; Athota et al., 2019; Mededović & Petrović, 2016) bolo zameraných na predikciu morálnych základov prostredníctvom osobnostných črt. Táto štúdia prináša príspevok k hlbšiemu pochopeniu morálnych základov a osobnostných dimenzií a zároveň je prvou na Slovensku, ktorej cieľom je umiestniť päť morálnych základov v priestore šiestich dimenzií osobnostného modelu HEXACO.

Morálne základy

Nedávno navrhnutá taxonómia morálne relevantného rozhodovania a správania predpokladá, že morálku možno chápať v zmysle piatich psychologických systémov, ktoré predstavujú základ ľudského morálneho usudzovania (Graham et al., 2011). Sú to: 1) starostlivosť/ubliženie – predchádzanie ubližovaniu druhým; 2) férovosť/podvádzanie – zachovávanie férovosti, rovnakých práv a spravodlivosti; 3) lojalnosť/zrada – praktizovať lojalitu voči vlastnej skupine v porovnaní so zaobchádzaním s ostatnými, praktiky sociálnej inklúzie a exklúzie (Haidt, 2013); 4) autorita/podrávanie – rešpektovať autoritu v rámci hierarchických vzťahov; 5) posvätnosť/úpadok – praktizovať čistotu tela, mysle a duše.

Problematikou morálnych základov sa v slovenskom kontexte zaoberá trojica autorov Findor et al. (2014), ktorá sa pokúsila aj o preklad a adaptáciu dotazníka morálnych základov (*The Moral Foundations Questionnaire, MFQ*; Graham et al., 2009). Nás zaujímala lokácia morálnych základov v priestore osobnostného modelu HEXACO.

Osobnostný model HEXACO

Osobnosť je ponímaná ako súbor psychologických vlastností a mechanizmov v jednotlivcovi, ktoré sú organizované a relatívne trvalé a ktoré ovplyvňujú jeho interakcie s intrapsychickým, fyzickým a sociálnym prostredím a adaptáciu naň (Larsen & Buss, 2014). Model

známy pod názvom HEXACO (Ashton & Lee, 2001, 2007) ukazuje podobnosti a rozdiely v psychológii osobnosti, ktoré sa v poslednom polstoročí najčastejšie používali s Big Five. Veľká päťka sa skladá z piatich rôznych osobnostných črt (neurotizmus, extravergia, otvorenosť, prívetivosť a svedomie), ktoré nesú väčšinu rozdielov v osobnosti medzi jednotlivcami (Costa & McCrae, 1992). Tri dimenzie nachádzajúce sa v modeli HEXACO (extravergia, svedomitosť a otvorenosť) obsahovo korešpondujú s ich náprotivkami v päťfaktorovom riešení. Podobnosť potvrdzuje aj silná konvergentná korelácia uvedených faktorov v nástrojoch merania modelu HEXACO a Big Five (Lee & Ashton, 2004, 2006). Ďalšie dva faktory HEXACO (emocionalita a prívetivosť) sú iba čiastočne ekvivalentné k neurotizmu a prívetivosti v rámci Big Five. Dimenzia prívetivosti šesťfaktorového riešenia je charakterizovaná odpustením, toleranciou a vyrovnanosťou oproti podráždenosti, hnevu a bezohľadnosti, na rozdiel od črty prívetivosti v rámci päťfaktorového modelu, ktorý charakteristiky pokoj verzus hnev nezahrňuje (spadajú pod neuroticizmus). Emocionalita sa vyznačuje úzkosťou, sentimentalitou alebo nebojácnosťou; na rozdiel od Big Five, v ktorom obsah viažuci sa k sentimentalite patrí pod faktor prívetivosti (Ashton & Lee, 2008; Lee & Ashton, 2006). Celkom nový je faktor poctivosť/pokora, ktorý vyjadruje úprimnosť a poctivosť v medziľudských vzťahoch, férovosť, pokoru a nenáročnosť.

Morálne základy a HEXACO

Cieľom štúdie bolo preskúmať predikčnú úlohu morálnych základov pomocou osobnostného modelu HEXACO. Podľa niektorých morálnych psychológov zohrávajú osobnostné črty HEXACO významnú úlohu pri výkone ľudí, pokiaľ ide o morálne rozhodovanie. Potvrdzujú, že nedostatky v osobnosti môžu zablokovat optimálne morálne činy (Mededović & Petrović, 2016; Bartels & Pizarro, 2011). Ako už bolo spomenuté, dôkazy o predikcii morálnych základov prostredníctvom osobnostného modelu HEXACO sú veľmi obmedzené. Niektoré štúdie zdôrazňujú otvorenosť, prívetivosť a svedomitosť ako pozitívne prediktory morálneho rozhodovania (Gudarzi & Hajiha, 2018) a extraverziu a neuroticizmus ako negatívne (Aleixo & Norris, 2000), ale iné štúdie sa domnievajú, že morálne uvažovanie by nemalo byť jednoznačne spojené s mierami osobnostných vlastností (Mudrack, 2006).

Pokúsili sme sa teda o dôkazy predikcie morálnych základov prostredníctvom osobnostného modelu HEXACO.

Prechádzajúce výskumné zistenia

Rodová analýza morálnych základov (Niazi et al., 2020) ukázala, že ženy dosiahli vyššie skóre ako muži v miere starostlivosti/ublíženia, férovosti/podvádzania, posvätnosti/úpadku, zatiaľ čo muži výraznejšie skórovali v morálnych základoch autorita/podrávanie a lojálnosť/zrada. I keď výsledky je nutné interpretovať vzhľadom na príslušný kultúrny kontext, rodové rozdiely v podpore morálnych základov naznačujú podobný vzorec ako vo veľkom medzinárodnom súbore v Grahamovej štúdii (Graham et al., 2011). Analogický výskum v našich podmienkach nevidujeme.

Autori osobnostného modelu HEXACO uvádzajú, že ženy sú v porovnaní s mužmi emocionálnejšie, poctivejšie/pokornejšie a svedomitejšie, zatiaľ čo muži sú otvorejší ako ženy (Lee & Ashton 2004, 2006, 2018). Zatiaľ čo na Slovensku nebol doposiaľ realizovaný výskum orientovaný na medzipohlavnú komparáciu v osobnostných dimenziách modelu HEXACO, tak výskumné zistenia z Českej republiky poukazujú na to, že ženy sú emocionálnejšie, poctivejšie/pokornejšie, zatiaľ čo muži sú prívetivejší ako ženy (Zášková & Dostál, 2016).

Vo výskume Mededoviča & Petroviča (2016) je 23 % rozptylu morálneho základu starostlivosť/ubliženie vysvetlených demografickou premennou pohlavie (žena) a dimenziami osobnostného modelu HEXACO (poctivosť/pokora, emocionalita a otvorenosť). Celkovo 6 % morálneho základu férovosť/podvádzanie vysvetľujú autori dimenziami emocionalita a otvorenosť. V prípade morálneho základu lojálnosť/zrada je 8 % variancie predikovaných dimenzií emocionalita, extravergia a (nízka) otvorenosť. Celkovo 10 % morálneho podryvania/autority vysvetľujú dimenzie (nízka) poctivosť/pokora, extravergia, svedomitosť a (nízka) otvorenosť. Morálny základ posvätnosť/úpadok je z 13 % predikovaný pomocou dimenzií poctivosť/pokora, emocionalita, extravergia, svedomitosť a (nízka) otvorenosť.

Ciele

Hlavným cieľom je predikcia jednotlivých morálnych základov pomocou sociodemografických premenných a dimenzií osobnostného modelu HEXACO. Ďalšími cieľmi sú komparácia mužov a žien v morálnych základoch a v dimenziách osobnostného modelu HEXACO.

Hypotézy

Predpokladáme, že ženy dosiahnu vyššie skóre ako muži v morálnych základoch starostlivosť/ubliženie, férovosť/podvádzanie a posvätnosť/úpadok, zatiaľ čo muži dosiahnu vyššie skóre ako ženy v morálnych základoch autorita/podryvanie a lojálnosť/zrada. Domnievame sa tiež, že ženy dosiahnu vyššie skóre ako muži v dimenziách osobnostného modelu HEXACO poctivosť/pokora a emocionalita. Tiež predpokladáme, že z dimenzií osobnostného modelu HEXACO budú najlepšími prediktormi jednotlivých morálnych základov dimenzie otvorenosť, emocionalita a extravergia.

Výskumný súbor

Celkovo bolo online formou (cez hypertextový odkaz odosielaný prostredníctvom emailu a zverejnený na sociálnej sieti facebook) oslovených 400 dospelých občanov Slovenskej republiky so žiadosťou o participáciu vo výskume. Súhlas vyjadrilo 149 ľudí, pričom návratnosť použitých dotazníkov bola 37,25 %. Celkový počet respondentov je 149, z toho 56 mužov (37,6 %) a 93 žien (62,4 %), a to vo veku od 18 do 40 rokov. Celkový priemerný

vek je 23,07 (SD = 4,83), priemerný vek mužov je 23,86 rokov (SD = 5,35) a priemerný vek žien je 22,60 (SD = 4,45) rokov.

Výskumné nástroje

Na zisťovanie morálnych základov bol aplikovaný dotazník The Moral Foundations Questionnaire, MFQ-30, ktorého autormi sú Graham et al. (2011). Nástroj meria päť morálnych základov (starostlivosť/ublíženie, férovosť/podvádzanie, lojálnosť/zrada, autorita/podrávanie, posvätnosť/úpadok), pozostáva z 30 položiek, pričom každý morálny základ je sytený 6 položkami. Úlohou respondentov je vyjadriť, akú dôležitosť majú pre nich okolnosti uvedené v rámci jednotlivých položiek, a to na 6-bodovej škále (od 0 ako vôbec to nie je dôležité až po 5 ako mimoriadne dôležité). Hodnoty vnútornej konzistencie meranej Cronbachovou alfou sú v našej štúdii nasledujúce: 0,63 (starostlivosť/ublíženie); 0,66 (férovosť/podvádzanie); 0,64 (lojálnosť/zrada); 0,64 (autorita/podrávanie) a 0,75 (posvätnosť/úpadok).

HEXACO-60 (Ashton & Lee, 2009) bol aplikovaný na meranie šiestich osobnostných dimenzií (poctivosť/pokora, emocionalita, extravergia, prívetivosť, svedomitosť a otvorenosť). Dotazník pozostáva zo 60 položiek, pričom každú zo šiestich dimenzií syti 10 položiek. Respondenti vyjadrujú svoj súhlas, resp. nesúhlas s jednotlivými vyjadreniami na 5-bodovej škále (od 1 – úplne nesúhlasím až po 5 – úplne súhlasím). Pre náš výskum sú hodnoty vnútornej konzistencie meranej Cronbachovou alfou nasledovné: 0,75 (poctivosť/pokora); 0,76 (emocionalita); 0,77 (extravergia); 0,71 (prívetivosť); 0,81 (svedomitosť) a 0,67 (otvorenosť).

Výsledky

Deskriptívne štatistiky

V tabuľke č.1 sú uvedené deskriptívne štatistické údaje piatich morálnych základov a šiestich osobnostných dimenzií modelu HEXACO. Koefficienty šikmosti a špicatosti poukazujú na to, že rozloženie skúmaných premenných v danom výskumnom súbore sa od normálneho rozloženia nelíši.

Tabuľka 1

Deskriptívne štatistiky morálnych základov (MFQ) a dimenzií osobnostného modelu HEXACO

MFQ	Priemer	Štandardná odchýlka	Min	Max	Šikmosť	Špicatosť
Starostlivosť/ublíženie	22,22	4,42	9	30	- 0,84	0,69
Férovosť/podvádzanie	21,97	4,11	7	30	- 0,87	0,92
Lojálnosť/zrada	17,57	4,32	6	27	- 0,27	- 0,27
Autorita/podrávanie	16,42	4,50	3	25	- 0,63	0,30
Posvätnosť/úpadok	16,40	5,58	3	29	- 0,15	- 0,47

HEXACO						
Poctivosť/pokora	37,17	5,96	22	50	- 0,17	- 0,40
Emocionalita	33,13	5,97	18	48	- 0,33	- 0,15
Extraverzia	32,25	6,03	14	46	- 0,21	- 0,08
Prívetivosť	30,87	5,58	18	44	- 0,01	- .26
Svedomitosť	34,89	6,35	14	50	- 0,37	0,31
Otvorenosť	33,82	5,81	19	46	- 0,57	- 0,09

Pozn. N = 149, Min = minimum, Max = maximum

Medzipohlavné rozdiely v morálnych základoch

Porovnanie mužov a žien na základe jednotlivých morálnych základov pomocou Studentovho t-testu pre dva nezávislé premenné prezentuje tabuľka 2. Ženy dosiahli vyššie skóre ako muži v premennej starostlivosť/ublíženie ($t_{(148)} = -3,86$; $p < 0,01$), hodnota $g = -0,65$ poukazuje na strednú mieru vecnej signifikancie. Signifikantné rozdiely medzi mužmi a ženami pre ostatné morálne základy neboli preukázané (férovosť/podvádzanie ($t_{(148)} = -1,71$; $p = 0,09$; $g = -0,29$); lojálnosť/zrada ($t_{(148)} = -0,32$; $p = 0,75$; $g = -0,05$); autorita/podrávanie ($t_{(148)} = 1,19$; $p = 0,24$; $g = 0,20$); posvätnosť/úpadok ($t_{(148)} = -1,44$; $p = 0,15$; $g = -0,24$).

Tabuľka 2

Komparácia mužov a žien podľa jednotlivých morálnych základov

	MUŽI		ŽENY		t	df	p	g
	Priemer	Štandardná odchýlka	Priemer	Štandardná odchýlka				
Starostlivosť/ublíženie	20,50	4,85	23,26	3,80	-3,86	147	0,01**	- 0,65
Férovosť/podvádzanie	21,23	4,25	22,41	3,98	-1,71	147	0,09ns	- 0,29
Lojálnosť/zrada	17,43	4,52	17,66	4,22	-0,32	147	0,75ns	- 0,05
Autorita/podrávanie	16,98	3,97	16,08	4,77	1,19	147	0,24ns	0,20
Posvätnosť/úpadok	15,55	5,34	16,91	5,69	-1,44	147	0,15ns	- 0,24

Pozn. N (muž) = 56, N (žena) = 93, t = hodnota Studentovho T testu, df = stupne voľnosti, p = signifikancia, g = Hedgeove g (vecná signifikancia)

** $p \leq 0,01$

Medzipohlavné rozdiely v osobnostných dimenziách modelu HEXACO

Tabuľka 3 predstavuje komparáciu mužov a žien na základe dimenzií osobnostného modelu HEXACO pomocou Studentovho t-testu pre dve nezávislé premenné. Ženy v porovnaní s mužmi dosiahli vyššie skóre v dvoch dimenziách, a to v dimenzii poctivosť/pokora ($t_{(148)} = -3,13$; $p < 0,01$) a v dimenzii emocionalita ($t_{(148)} = -7,12$; $p < 0,01$). Hodnoty Cohenovho d s Hedgeovou korekciou poukazujú na strednú mieru vecnej signifikancie v prípade dimenzie poctivosť/pokora ($g = -0,53$) a veľkú mieru vecnej signifikancie pri dimenzii emocionalita

($g = -1,20$). Pri ostatných sledovaných osobnostných dimenziách signifikantné medzipohlavné rozdiely neboli identifikované (extraverzia ($t_{(148)} = 0,67$; $p = 0,50$; $g = 0,11$), prívetivosť ($t_{(148)} = -0,51$; $p = 0,61$; $g = -0,09$), svedomitosť ($t_{(148)} = -0,75$; $p = 0,45$; $g = -0,13$), otvorenosť ($t_{(148)} = -1,75$; $p = 0,08$; $g = -0,30$).

Tabuľka 3

Komparácia mužov a žien podľa dimenzií osobnostného modelu HEXACO

	MUŽI		ŽENY		t	df	p	g
	Priemer	Štandardná odchýlka	Priemer	Štandardná odchýlka				
Poctivosť/pokora	35,26	5,91	38,32	5,73	-3,13	147	0,01**	-0,53
Emocionalita	29,25	5,43	35,47	5,01	-7,12	147	0,01**	-1,20
Extraverzia	32,68	6,64	32,00	5,65	0,67	147	0,50ns	0,11
Prívetivosť	30,57	6,56	31,05	4,93	-0,51	147	0,61ns	-0,09
Svedomitosť	34,39	5,78	35,20	6,68	-0,75	147	0,45ns	-0,13
Otvorenosť	32,76	6,45	34,47	5,32	-1,75	147	0,08ns	-0,30

Pozn. N (muž) = 56, N (žena) = 93, t = hodnota Studentovho T testu, df = stupne voľnosti, p = signifikancia, g = Hedgeove g (vecná signifikancia)

** $p \leq 0,01$

Lokácia jednotlivých morálnych základov v priestore osobnostného modelu HEXACO

Výsledky hierarchickej regresnej analýzy predikujúcej jednotlivé morálne základy pomocou sociodemografických ukazovateľov (pohlavie, vek) a pomocou dimenzií osobnostného modelu HEXACO (poctivosť/pokora, emocionalita, extraverzia, prívetivosť, svedomitosť a otvorenosť) prezentujeme v tabuľkách 4 až 8. Sociodemografické premenné signifikantne predikujú iba morálny základ starostlivosť/ubliženie, zatiaľ čo dimenzie osobnostného modelu HEXACO signifikantne predikujú všetkých päť morálnych základov. Dimenzie modelu HEXACO vysvetľujú 10,20 % morálneho základu starostlivosť/ubliženie (tabuľka 4), pričom signifikantnými prediktormi sú emocionalita a extraverzia. Morálny základ férovosť/podvádzanie (tabuľka 5) zo 7,40 % predikujú dimenzie emocionalita a extraverzia. Celkovo 16,20 % rozptylu morálneho základu lojálnosť/zrada (tabuľka 6) vysvetľujú premenné emocionalita, extraverzia a otvorenosť voči skúsenosti. Autoritu/podrávanie (tabuľka 7) zo 17,20 % vysvetľujú premenné svedomitosť a emocionalita. Morálny základ posvätnosť/úpadok (tabuľka 8) je z 18,40 % predikovaný premennými poctivosť/pokora, emocionalita a svedomitosť.

Tabuľka 4

Hierarchická regresná analýza predikujúca morálny základ starostlivosť/ubliženie

	ΔR^2	β
Model 1: Demografia	0,092***	
Pohlavie		0,305***
Vek		0,018

Model 2: HEXACO	0,102***
Poctivosť/pokora	0,103
Emocionalita	0,318***
Extraverzia	0,180*
Prívetivosť	0,027
Svedomitosť	- 0,060
Otvorenosť	0,044
Celkové R ²	0,194***

Pozn. N= 149, F(8,140) = 4,21***

*** p ≤ 0,001; * p ≤ 0,05

Tabuľka 5

Hierarchická regresná analýza predikujúca morálny základ férovosť/podvádzanie

	ΔR ²	β
Model 1: Demografia	0,025	
Pohlavie		0,130
Vek		- 0,077
Model 2: HEXACO	0,074*	
Poctivosť/pokora		0,042
Emocionalita		0,228*
Extraverzia		0,198*
Prívetivosť		0,074
Svedomitosť		0,031
Otvorenosť		0,053
Celkové R ²	0,099*	

Pozn. N= 149, F(8,140) = 1,93*

* p ≤ 0,05

Tabuľka 6

Hierarchická regresná analýza predikujúca morálny základ lojalnosť/zrada

	ΔR ²	β
Model 1: Demografia	0,002	
Pohlavie		0,022
Vek		- 0,038
Model 2: HEXACO	0,162***	
Poctivosť/pokora		0,056
Emocionalita		0,360***
Extraverzia		0,247**
Prívetivosť		- 0,064
Svedomitosť		0,032
Otvorenosť		0,201**
Celkové R ²	0,164***	

Pozn. N= 149, F(8,140) = 3,43***

*** p ≤ 0,001; ** p ≤ 0,01

Tabuľka 7*Hierarchická regresná analýza predikujúca morálny základ autorita/podryvanie*

	ΔR^2	β
Model 1: Demografia	0,012	
Pohlavie		-0,092
Vek		0,046
Model 2: HEXACO	0,172***	
Poctivosť/pokora		0,143
Emocionalita		0,345***
Extraverzia		0,035
Prívetivosť		- 0,030
Svedomitosť		0,249**
Otvorenosť		- 0,059
Celkové R^2	0,184***	

Pozn. N= 149, $F(8,140) = 3,95^{***}$ *** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$ **Tabuľka 8***Hierarchická regresná analýza predikujúca morálny základ posvätnosť/úpadok*

	ΔR^2	β
Model 1: Demografia	0,020	
Pohlavie		0,128
Vek		0,078
Model 2: HEXACO	0,184***	
Poctivosť/pokora		0,308***
Emocionalita		0,281**
Extraverzia		- 0,011
Prívetivosť		- 0,042
Svedomitosť		0,165*
Otvorenosť		0,031
Celkové R^2	0,204***	

Pozn. N= 149, $F(8,140) = 4,49^{***}$ *** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$ **Diskusia**

Cieľom našej štúdie bolo posúdiť rodové diferencie v osobnostných dimenziách a v morálnych základoch. Zároveň sme sledovali predikciu skúmaných morálnych základov pomocou sociodemografických premenných a osobnostných dimenzií. Uvedené zámery boli zrealizované prostredníctvom osobnostného modelu HEXACO a MFQ-30 ako nástroja merania morálky vo forme morálnych základov.

Výskumné zistenia v oblasti morálnych základov preukázali vyššie skóre žien v morálnom základe starostlivosť/ublíženie na rozdiel od mužov. Totožné výsledky

prináša aj štúdiá výskumného kolektívu Niazi et al. (2020), podľa ktorých ženy tiež vyššie skórovali v rovnakom morálnom základe. Zatiaľ čo v našom výskume v ostatných sledovaných morálnych základoch (férovosť/podvádzanie, lojálnosť/zrada, autorita/podrávanie, posvätnosť/úpadok) interpopulovné rozdiely potvrdené neboli, Niazi so svojimi spolupracovníkmi (2020) potvrdili vyššie skóre žien v porovnaní s mužmi aj v morálnych základoch férovosť/podvádzanie a posvätnosť/úpadok. Tieto výskumné zistenia sú v súlade s výsledkami Grahama et al., (2011), ktoré odhalili rodové rozdiely v identických morálnych základoch.

Zhodnotenie výsledkov v osobnostných dimenziách modelu HEXACO ukázalo, že ženy sú poctivejšie/pokornejšie a emocionálnejšie ako muži, čo potvrdzujú aj výsledky predchádzajúcich výskumov (Lee & Ashton 2004, 2006, 2018; Zášková & Dostál, 2016). V ďalších dimenziách sa medzipopulovné rozdiely nepreukázali, čo sa líši od výsledkov Leeho a Ashtona (2004, 2006, 2018), ktorí uvádzajú, že ženy sú v porovnaní s mužmi svedomitejšie a muži na rozdiel od žien otvorenejší. Odlišne referuje aj Zášková s Dostálom (2016), ktorí potvrdili, že muži sú prívetivejší ako ženy.

Hierarchická regresná analýza odhalila, že dimenzie osobnostného modelu HEXACO signifikantne predikovali 7,40 %–18,40 % morálnych základov. Naše zistenia sa významne neodlišujú od výsledkov Mededoviča a Petroviča (2016), ktorí uvádzajú, že osobnostné dimenzie vysvetľujú 6 %–23 % morálnych základov. Možno vyjadriť súhlas s ich výskumným výsledkom, že morálne základy nie sú zakorenené v priestore osobnosti, ale reprezentujú špecifický sociálny fenomén. Ako najlepší prediktor v našom výskume bola identifikovaná osobnostná dimenzia emocionalita, ktorá vysvetľuje všetkých päť morálnych základov. Lee a Ashton (2012) vysvetľujú vysoké skóre v emocionalite aj silnou pripútanosťou k iným a senzitivnou empatiou k iným. Dodržiavanie morálnych zásad je teda manifestáciou záujmu o dobro a pocity iných. Mededovič s Petrovičom (2016) uvádzajú ako najlepší prediktor otvorenosť, ktorý vysvetľuje všetky morálne základy. Autori pozitívnu koreláciu otvorenosti s individuálnymi morálnymi základmi (starostlivosť/ublíženie a férovosť/podvádzanie) interpretujú zistením Grahama et al. (2009), podľa ktorých ide o charakteristiky ľudí hlásiacich sa k liberálnej ideológii. V našom výskume otvorenosť predikuje iba jeden morálny základ – lojálnosť/zrada. Druhým najlepším prediktorom v našom výskume bola osobnostná dimenzia extravergia, ktorá vysvetľuje tri morálne základy (starostlivosť/ublíženie, férovosť/podvádzanie a lojálnosť/zrada). Domnievame sa, že pre extravertov, ktorí sa cítia príjemne najmä v spoločnosti druhých ľudí, je dodržiavanie morálnych zásad významnejšie ako pre introvertov, čo však, samozrejme, neznamená, že by boli introverti nemorálni. Uvedený predpoklad vytvára priestor pre ďalšie skúmanie. Prekvapujúcim zistením je, že osobnostná dimenzia poctivosť/pokora predikuje iba morálny základ posvätnosť/úpadok. Vo výskume Mededoviča a Petroviča (2016) dimenzia poctivosť/pokora okrem posvätnosti/úpadku predikuje aj morálne základy starostlivosť/ublíženie a autorita/podrávanie. Ako ďalší prekvapujúci výsledok vnímame fakt, že osobnostná dimenzia svedomitosť vysvetľuje iba dva morálne základy – autorita/podrávanie a posvätnosť/úpadok, zatiaľ čo osobnostná dimenzia prívetivosť nie je vo vzťah k žiadnemu morálnemu základu. K identickým zisteniam dospeli však aj Mededovič a Petrovič (2016).

I keď je zrejmé, že morálne základy jednotlivca sú lepšie popísané prostredníctvom sebahodnotenia v porovnaní s ktoroukoľvek inou metódou, sú potrebné ďalšie rovnocenné štúdie orientované na výskum morálnych základov. Medzi hlavné výskumné obmedzenie patrí nerovnomerné rozloženie participantov z hľadiska pohlavia a veku. Ženy v porovnaní s mužmi signifikantne prevažovali a výskumný súbor zahŕňal rôzne vekové skupiny a v analýze neboli zohľadňované jednotlivé vekové kategórie. Z vývinového hľadiska totiž väčšina respondentov už prešla formačnými rokmi, teda ich biologicky založené osobnostné črty a morálne základy sa v priebehu dlhého časového obdobia nemenia. Je tiež potrebné poznamenať, že osobnostné dimenzie nie sú jediným prediktívnym faktorom morálnych základov. V tejto súvislosti je možné študovať aj úlohu intermediárnych premenných spolu s ostatnými prediktívnymi faktormi. A tiež netreba opomenúť limity zberu údajov prostredníctvom internetu a nízku návratnosť dotazníkov. Napriek týmto obmedzeniam štúdia pomohla odhaliť, že sledované osobnostné dimenzie predikujú morálne základy. Otázku osobnostných črt vo vzťahu k morálnym základom však nemožno ešte zďaleka považovať za vyčerpanú. V ďalšom výskume sa odporúča vziať do úvahy zistenia tejto štúdie a jej obmedzenia týkajúce sa skúmania úlohy osobnostných vlastností v predikcii morálnych základov.

Záver

Originalita uvedenej štúdie spočíva v skutočnosti, že v našich podmienkach patrí medzi prvú, ktorej ambíciou bolo lokalizovať päť morálnych základov v priestore šiestich dimenzií osobnostného modelu HEXACO. Získané výsledky ukázali, že jednotlivé morálne základy sú signifikantne predikované dimenziami osobnostného modelu HEXACO. Skúmané morálne základy možno na základe osobnostných dimenzií charakterizovať nasledovne: Starostlivé sú extrovertné a emocionálne ženy. Féroví a lojálni ľudia sú emocionálni a extravertní, pričom lojálni sú navyše aj otvorení. Autorita a posvätnosť sú charakterizované svedomitosťou a emocionalitou, pričom posvätnosť je aj poctivá/pokorná. Možno konštatovať, že rôzne osobnostné dimenzie sú prediktormi morálnych zložiek osobnosti.

Zdroj financování

Štúdia bola podporená grantovým projektom "Patrick and Angela Adams Fellowship at the Nanovic Institute for European Studies at the University of Notre Dame." Grant bol pridelený spoluautorovi článku.

Referencie

- Abbasi-Asl, R., & Hashemi, S. (2019). Personality and Morality: Role of the Big Five Personality Traits in Predicting the Four Components of Moral Decision Making. *International Journal of Behavioral Sciences*, 13(3), 123–128.

- Aleixo, P. A., & Norris, C. E. (2000). Personality and moral reasoning in young offenders. *Personality and Individual Differences*, 28(3), 609–623. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(99\)00124-5](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(99)00124-5)
- Ashton, M. C. (2017). *Individual differences and personality*. Elsevier.
- Ashton, M. C., & Lee, K. (2001). A theoretical basis for the major dimensions of personality. *European Journal of Personality*, 15(5), 327–353. <https://doi.org/10.1002/per.417>
- Ashton, M. C., & Lee, K. (2007). Empirical, theoretical, and practical advantages of the HEXACO model of personality structure. *Personality and Social Psychology Review*, 11(2), 150–166. <https://doi.org/10.1177/1088868306294907>
- Ashton, M. C., & Lee, K. (2008). The prediction of Honesty-Humility-related criteria by the HEXACO and Five-Factor Models of personality. *Journal of Research in Personality*, 42(5), 1216–1228. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2008.03.006>
- Ashton, M. C., & Lee, K. (2009). The HEXACO-60: a short measure of the major dimensions of personality. *Journal of personality assessment*, 91(4), 340–345. <https://doi.org/10.1080/00223890902935878>
- Athota, V. S., Budhwar, P., & Malik, A. (2019). Influence of personality traits and moral values on employee well-being, resilience and performance: a cross-national study. *Applied Psychology*, 69(3), 653–685. <https://doi.org/10.1111/apps.12198>
- Bartels, D. M., & Pizarro, D. A. (2011). The mismeasure of morals: antisocial personality traits predict utilitarian responses to moral dilemmas. *Cognition*, 121(1), 154–161. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2011.05.010>
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) Professional Manual*. Psychological Assessment Resources.
- Findor, A., Maďarová, Z., & Ostertágová, A. (2014). Dotazník morálnych základov: adaptácia a využitie v kontexte Slovenskej republiky. In L. Bomba, E. Kövérová & M. Smrek (Eds.), *Fenomén moci a sociálne nerovnosti* (s. 55–80). Univerzita Komenského v Bratislave.
- Graham, J., Haidt, J., & Nosek, B. A. (2009). Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(5), 1029–1046. <https://doi.org/10.1037/a0015141>
- Graham, J., Nosek, B. A., Haidt, J., Iyer, R., Koleva, S., & Ditto, P. H. (2011). Mapping the moral domain. *Journal of personality and social psychology*, 101(2), 366–385. <https://doi.org/10.1037/a0021847>
- Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S. P., & Ditto, P. H. (2013). Moral Foundations Theory: The pragmatic validity of moral pluralism. *Advances in Experimental Social Psychology*, 47, 55–130. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-407236-7.00002-4>
- Gudarzi, S., & Hajiha, Z. (2018). The Relationship between Personality Characteristics and the Formation of Ethical Judgments. *Ethics in science and Technology*, 12(4), 167–173.
- Giammarco, E. A. (2016). The measurement of individual differences in morality. *Personality and Individual Differences*, 88, 26–34. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.08.039>
- Haidt, J. (2013). *The righteous mind: Why good people are divided by politics and religion*. Penguin.
- Hilbig, B. E., Moshagen, M., & Zettler, I. (2015). Truth Will Out: Linking Personality, Morality, and Honesty Through Indirect Questioning. *Social Psychological and Personality Science*, 6(2), 140–147. <https://doi.org/10.1177/1948550614553640>
- Kohlberg, L. (1958). *The development of modes of moral thinking and choice in the years 10 to 16*. University of Chicago.
- Larsen, R. J., & Buss, D. M. (2014). *Personality psychology: Domains of knowledge about human nature*. McGraw-Hill Education.
- Lee, K., & Ashton, M. C. (2004). Psychometric properties of the HEXACO personality inventory. *Multivariate Behavioral Research*, 39(2), 329–358. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr3902_8
- Lee, K., & Ashton, M. C. (2006). Further assessment of the HEXACO Personality Inventory: Two new facet scales and an observer report form. *Psychological Assessment*, 18(2), 182–191. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.18.2.182>

- Lee, K., & Ashton, M. C. (2012). *The H factor of personality: Why some people are manipulative, self-entitled, materialistic, and exploitive – and why it matters for everyone*. Wilfrid Laurier University Press.
- Lee, K., & Ashton, M. C. (2018). Psychometric properties of the HEXACO-100. *Assessment*, 25(5), 543–556. <https://doi.org/10.1177/1073191116659134>
- Mededović, J., & Petrović, B. (2016). Can there be an immoral morality? Dark personality traits as predictors of Moral foundations. *Psihologija*, 49(2), 185–197. <https://doi.org/10.2298/PSI1602185M>
- Mudrack, P. E. (2006). Moral Reasoning and Personality Traits. *Psychological reports*, 98(3), 689–698. <https://doi.org/10.2466/pr0.98.3.689-698>
- Niazi, F., Inam, A., & Akhtar, Z. (2020). Accuracy of consensual stereotypes in moral foundations: A gender analysis. *PLoS ONE*, 15(3), e0229926. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0229926>
- Piaget, J. (1932). *The moral judgment of the child*. The Free Press.
- Záškodná, T., & Dostál, D. (2016). Šestifaktorový model osobnosti a psychometrické vlastnosti Revidovaného osobnostního inventáře HEXACO. *Psychologie a její kontexty*, 7(2), 31–42.

Korespondenční autorka: Petra Lajčiaková, Katedra psychológie, Filozofická fakulta, Katolícka univerzita v Ružomberku, Hrabovská cesta 1B, 034 01 Ružomberok, Slovenská republika. Email: petra.lajciakova@ku.sk

Lajčiaková, P., & Ďurka, R. (2021). Lokácia morálnych základov v priestore osobnostného modelu HEXACO. *Psychologie a její kontexty* 12(1), 2021, 61–74. <https://doi.org/10.15452/PsyX.2021.12.0004>